

ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ. ПОСЛУГИ, ЩО СТАЮТЬ РЕАЛЬНІСТЮ ДЛЯ УКРАЇНИ

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ: АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті окреслюються теоретичні аспекти проблеми обслуговування людей з особливими потребами у публічних бібліотеках і підходи до її вирішення, узагальнюються зміни в діяльності загальнодоступних бібліотек України за роки незалежності

ОДНИМ із завдань демократичного суспільства є допомога соціальній інтеграції людей з обмеженими можливостями. Важливу роль у цьому процесі відіграють публічні бібліотеки. Вони надають освітні, інформаційні, культурні послуги всім верствам і віковим групам населення, створюють для них рівноправне інформаційно-бібліотечне середовище. Відмінною рисою є соціальна спрямованість у діяльності цих закладів, що виявляється також у підвищеній увазі до людей з особливими потребами через фізичні вади.

Увага до пересічної людини за місцем її проживання дозволяє оперативно реагувати на інформаційні потреби, пов'язані з навчанням, професійною, громадською, побутовою, дозвіллевою та іншими сферами повсякденного життя, здійснювати бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами у зручній для них час і у доступних формах. Крім цього, відвідування публічної бібліотеки, участь у культурних програмах різного змісту збагачує їхній життєвий і читацький досвід, розширює світогляд, виводить за межі групової ізоляції у спілкуванні. Водночас використання сучасних інформаційно-бібліотечних технологій створює нове поле для міжособистісної комунікації, інтелектуальної, творчої праці.

Все це має важливе значення для адаптації людей з фізичними вадами до мінливих умов сьогодення, їхньої соціальної і культурної реабілітації (відновлення здатності людини до життя в соціальному середовищі, трудової діяльності у межах існуючих психофізичних можливостей, спроможності творити та споживати культурні цінності), певної психологічної компенсації функціональних обмежень шляхом підвищення власної активності, збільшення самостійності, впевненості у своїх силах.

Про необхідність обслуговування людей з особливими потребами в публічних бібліотеках йдеться у численних міжнародних документах. У „Маніфесті ЮНЕСКО про публічні бібліотеки” (1994) зазначено, що „особливі види послуг чи матеріалів повинні надаватися тим особам, котрі з якихось причин не можуть користуватися звичайними послугами чи документами...” [1, 38]. Цю думку було підтверджено в рекомендаціях з реформи законодавства для публічних бібліотек країн Центральної Європи (1994) [1, 56].

У „Копенгагенській декларації про публічні бібліотеки” (1999) наголос зроблено на стратегічних завдан-

нях публічних бібліотек „удосконалювати якість життя і демократичні можливості громадян інформаційних суспільств шляхом надання вільного і рівноправного доступу до високоякісної інформації” [1, 41]. Прихильність до цих поглядів було підтверджено на міжнародній конференції (2004), присвяченій проблемам розвитку публічних бібліотек у ХХІ ст., в якій взяли участь бібліотечна громадськість, представники урядів, місцевої влади різних країн Європи. В прийнятій резолюції зазначалося, що публічна бібліотека є цінною, незамінною установою, що забезпечує демократичний доступ до інформації кожній людині [2, 4].

У „Керівництві ІФЛА/ЮНЕСКО з розвитку служби публічних бібліотек” (2000) підкреслювалося, що організація обслуговування людей з фізичними і сенсорними вадами повинна передбачати надання матеріалів у зручному форматі (книги, набрані шрифтом Брайля, „озвучені книги” для сліпих), застосування пересувних бібліотек, спеціального обладнання, нової техніки і технології (синтезаторів мови, адаптованих каталогів, доступу до Інтернету в режимі реального часу для тих, хто проживає у віддаленій місцевості чи прикутий до ліжка, тощо) [3, 42-43].

У рекомендаціях європейського проекту PULMAN (2002), мета яких полягала у сприянні входженню публічних бібліотек в електронну еру, окремий розділ присвячено обслуговуванню дорослих і дітей із фізичними, чуттєвими та пізнавальними обмеженнями. В ньому окреслено групу питань (фізичний та інтелектуальний доступ, підготовка бібліотечного персоналу), від вирішення яких залежить доступність друкованої та електронної інформації, розвиток і стабільність послуг для осіб із особливими потребами в публічних бібліотеках Європи [4, 28-56].

Така увага світової спільноти зумовлена тим, що в країнах Західної Європи, США тривалий час формувалася традиція обслуговування вищезазначеної категорії не тільки в спеціальних, а й публічних бібліотеках. Вона базувалася на переконанні, що кожна з цих бібліотек доповнює роботу одна одної, а тісна співпраця збільшує можливості людей з фізичними вадами у доступі до інформації, освіти, в особистому розвитку.

Для незалежної України проблема обслуговування людей з особливими потребами у публічних бі-



Н. Ашаренкова

бліотеках є принципово новою з огляду на її постановку та підходи до вирішення у світовій бібліотечній практиці. Одна з причин полягає в тому, що в радянські часи людей з вадами зору, мови, слуху, руху, розумових здібностей обслуговували лише спеціальні бібліотеки Українського товариства сліпих (УТОС) і Українського товариства глухих (УТОГ), книгозбірні корекційних шкіл і спеціальних навчально-виховних закладів, санаторіїв, медичних установ. Це дозволяло більш повно враховувати їхні потреби в отриманні інформації на спеціальних носіях, надавати її у відповідних формах залежно від наявних функціональних порушень, підготувати для роботи з цією категорією користувачів бібліотечний персонал (як правило, вже у стінах бібліотеки).

Тому у свідомості працівників тодішніх масових бібліотек утвердилася думка, що ці групи населення не входять у сферу їхньої професійної відповідальності. Хоча треба віддати належне, що вони накопичили певний досвід нестационарного обслуговування інвалідів Великої Вітчизняної війни і праці, бібліотечного патронування тих, хто проживав у сільській місцевості. Однак у нових історичних умовах надання бібліотечних послуг повинно здійснюватися на іншому рівні (організаційному, змістовному, технічному, технологічному) і з інших позицій – побудови демократичної, соціальної держави.

Незважаючи на актуальність, проблема обслуговування людей з особливими потребами у публічній бібліотеці не отримала ґрунтовного висвітлення ні в теоретичній, ні в практичній площині. На сторінках фахових періодичних видань вона розглядалася на рівні прикладів роботи вітчизняних і зарубіжних публічних бібліотек з різними групами людей з обмеженнями, деяких нововведень у методиці надання їм послуг.

У публікації Н. Завальної [5] здійснено спробу визначити проблеми, пов'язані з обслуговуванням цієї категорії користувачів, у тому числі в загальнодоступних бібліотеках України. Втім, зроблені автором висновки не є переконливими, оскільки основну увагу було зосереджено на вивченні роботи спеціальних бібліотек для сліпих.

Не стала вона предметом обговорення й на представницьких зібраннях українських науковців і практиків. Хоча на міжнародній науково-практичній конференції „Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє” (1997) і всеукраїнській науково-практичній конференції „Бібліотека. Інформація. Суспільство” (1998) питання обслуговування людей з особливими потребами було порушено, але в одній доповіді і стосовно мережі бібліотек для сліпих УТОС [6].

Актуальність проблеми посилюється тим, що в Україні постійно зростає кількість людей з фізичними вадами. Якщо наприкінці 1992 р. їх нараховувалося 2 033, 5 тис. чол. [7, 211], то на початку 2001 р. вони склали 2 597,5 тис. чол. [8, 494]. Отже, їхня чисельність збільшилася на 564 тис. чол. і, як свідчать дані статистики, надалі має тенденцію до зростання.

У спеціальній літературі бібліотечне обслуговування вищезазначеної категорії людей розглядається як „діяльність системи бібліотек, що спрямована на повне задоволення потреб людей з обмеженими можливостями в книгах та інших джерелах інформації” [10, 11]. Його початковим етапом є виявлення потенційних користувачів, котрі живуть, працюють, отримують освіту в територіальних межах діяльності публічної бібліотеки. Для цього необхідно встановити контакти із службами соціальної допомоги населенню, громадськими організаціями інвалідів, спеціальними бібліотеками, підприємствами, навчальними закладами і отримати від них загальні відомості, які надалі розширити шляхом бесід, телефонного опитування, анкетування.

Соціологічне дослідження дозволить з'ясувати питання: чи користуються люди з обмеженими можливостями (діти, молодь, дорослі) бібліотеками взагалі і якими, чи задовольняють бібліотеки їхні інформаційні потреби та інтереси як особистості і читача (повністю, частково, зовсім не задовольняють), чи знайомі вони із своїм правом на користування публічною бібліотекою і які послуги хотіли б отримати тощо.

Для відповіді на останнє запитання бібліотекарі можуть самі запропонувати перелік послуг у вигляді рекламної закладки, інформаційної листівки, путівника чи буклету. Подібна практика поширена і за кордоном.

Отриману інформацію доцільно узагальнити у вигляді картотеки, матеріали якої стануть у пригоді в подальшій роботі. Вона може містити прізвища осіб за абеткою, відомості про їхні захворювання (групу інвалідності), вік, адресу проживання, телефон, місце роботи та навчання, освіти, інформаційні потреби, читачські запити, захоплення, наявність спеціальної техніки, обладнання (для інвалідів по зору), користування іншими бібліотеками, а також щодо тих, хто опікується ними, та ін. Деякі бібліотеки почали формувати ці дані в електронну базу даних як більш зручну для користування форму.

Так встановлюється реальна аудиторія користувачів, які потребують уваги працівників публічних бібліотек, визначаються доцільні форми їхнього обслуговування і види спеціалізованих послуг, напрями, обсяг роботи, можливі сфери співпраці та ін. Це дозволяє окреслити поточні й перспективні завдання, спрямувати і об'єднати зусилля зацікавлених установ та організацій на їхнє вирішення.

Стационарне обслуговування людей з фізичними вадами у публічних бібліотеках України в останній час здійснювалося переважно на загальних умовах – через абонементи і читальні зали, довідково-бібліографічний відділ. Для цієї категорії користувачів було передбачено особливі права, додаткові пільги: позачергове обслуговування, замовлення книг і надання довідок телефоном, складання тематичних списків, добірок літератури відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу»» (2000, розділ VI, ст. 20), „Типових правил користування бібліотеками в Україні” (2001, пункт 2.12).

Наприкінці 1990-х років деякі ЦБС здійснили спробу виділити у своїй структурі окремі підрозділи (відділи, сектори) для постійної роботи з користувачами з особливими потребами. Вибір традиційного чи нового варіанта стаціонарного обслуговування залежить від реальної аудиторії відвідувачів бібліотеки, її матеріально-технічної бази, штату, територіального розташування спеціальних бібліотек та інших умов.

Так, наприклад, якісно високий рівень надання послуг продемонстрував Бібліотечний центр інформації та релаксації для дітей-інвалідів ЦБ ЦБС для дітей м. Миколаєва. Це стало можливим завдяки комплексному підходу до організації роботи в цілому: створенню у фонді тематичних циклів, а в довідковому апараті – предметизованих рубрик, електронної бази даних з проблем інвалідності; вивченню індивідуальних інформаційних потреб та читацьких запитів; наданню сервісних послуг (довідки по телефону, копіювання статей за попередніми замовленнями та навчальними програмами на CD-ROM та ін.); багатій палітрі дозвілєвих заходів; організації спілкування дітей за допомогою електронної пошти; виділенню функціональних зон для відпочинку й психологічного розвантаження; поєднанню стаціонарних і нестаціонарних форм, консультативної та інформаційної допомоги батькам, вихователям, вчителям; стійким горизонтальним зв'язком із зацікавленими установами і організаціями.

Для членів родин дітей-інвалідів, опікунів, учителів спецшкіл, інтернатів, соціальних працівників було сформовано цільовий фонд з питань правового захисту цієї категорії жителів, реабілітації, педагогіки, логопедії, психології, соціальної роботи, фітотерапії, нетрадиційних методів лікування, оздоровлення, організації домашнього навчання.

Необхідно зазначити, що організація Центру стала логічним підсумком кількарічної і багатоаспектної роботи ЦБС, що проводилася згідно з розробленою програмою «Глибинна екологія особистості дитини». Її мета полягала у залученні дітей з особливими потребами до читання, розширенні можливостей спілкування з ровесниками, допомозі в отриманні освіти, розвитку творчих здібностей, прискоренні соціально-культурної інтеграції. Програма охоплювала різні групи дітей-інвалідів: прикутих до ліжка, тих, які знаходилися на довгостроковому лікуванні та в центрі соціальної реабілітації, учнів спеціалізованих інтернатів і класів. Накопичений досвід, зміцнена матеріально-технічна база, фахове зростання працівників стали підґрунтям для створення спеціалізованої структури з обслуговування цієї категорії дітей.

Підтвердженням доцільності такого підходу може слугувати досвід роботи російських колег – Центру реабілітації дітей-інвалідів „Бібліотека-іграшка” (ЦБС м. Радужне), Бібліотечно-інформаційного центру для інвалідів „Крила” (ЦБС м. Новокузнецька), сектору з обслуговування соціально незахищених груп населення (Камчатська ОУНБ), відділу по роботі з дітьми-інвалідами (ЦМДБ, м. Санкт-Петербурга) та ін. [11].

У досліджуваний період у вітчизняній і зарубіжній практиці обслуговування людей з фізичними обмеженнями існували певні відмінності. Одна з них полягала в тому, що у публічних бібліотеках США, Західної Європи було створено невеличкі фонди літератури спеціальних форматів, які відсутні в загальнодоступних бібліотеках України. Вони представлені звуковими книгами, друкованими матеріалами, виданими великим і рельєфно-крапковим шрифтами. В Данії, приміром, для кожної вікової групи інвалідів по зору передбачені колекції книжок в альтернативних форматах, а у Швеції дітям-інвалідам пропонуються книги з магнітними малюнками, пластикові папки, в яких інформацію одночасно подано на декількох носіях: книга і CD-ROM, книга і аудіокасети, книга, аудіокасети і CD-ROM. У публічних бібліотеках графства Ессекс (Великобританія) книгами, записаними на касети, можна скористатися не тільки в бібліотеці, а й вдома, отримавши їх поштою. У США поширено практику видачі літератури спеціальних форматів на стоянках бібліобусів за заздалегідь встановленим графіком.

Орієнтація публічних бібліотек на спеціальні види послуг для людей з обмеженими можливостями відповідає загальносвітовій тенденції – зниження виробництва стандартизованих товарів, послуг і збільшення тих, що задовольняють індивідуалізовані потреби особливих груп населення. Про перспективність такої тенденції із застосуванням комп'ютерних технологій свідчить той факт, що з 1995 р. – часу створення Центру бібліотечно-інформаційного обслуговування зазначеної категорії користувачів у районній бібліотеці м. Пазарджик (Болгарія), кількість таких людей зростає шестеро [4, 40].

В Україні обслуговування людей з вадами зору цілком покладено на мережу бібліотек для сліпих. В її структуру входять Центральна бібліотека для сліпих і бібліотечні пункти, утворені на підприємствах для сліпих УТОС. Така побудова мережі ставить їх у пряму фінансову залежність від виробничих показників і прибутку спеціалізованих підприємств, які у досліджуваний період переживали не найкращі часи. Переважна їхня більшість застосовувала ручну працю таких людей, поступово перетворилася на збиткову і відповідно не могла фінансово забезпечити бібліотечне обслуговування своїх працівників.

У Росії, крім Державної бібліотеки для сліпих, у кожному регіоні (області) утворено відповідні центральні територіальні бібліотеки, які фінансуються і підпорядковуються регіональним органам культури. Вони входять у регіональні бібліотечні системи, надають методичну допомогу бібліотечним пунктам, філіям, відкритим на виробничих підприємствах, у районних територіальних відділеннях Російського товариства сліпих, будинках відпочинку, санаторіях, школах-інтернатах тощо. Така побудова мережі покращує можливості для обслуговування людей з вадами зору, територіального партнерства з публічними та іншими бібліотеками.

За статистичними даними Центральної бібліотеки для сліпих УТОС, протягом 1990-х рр. відбулося незначне зростання загального книжкового фонду спеціальних бібліотек: з 1 357 709 прим. у 1991 р. до 1 498 289 прим. у 2000 р. Позитивна динаміка складалася за рахунок збільшення надходжень озвученої літератури, але за наявності тенденції до зменшення обсягу рельєфно-крапкових і плоскодруканих видань. Це призвело до відсутності негативних змін у загальній кількості користувачів бібліотек для сліпих. Якщо на початку 1990-х рр. вона складала 40 436 осіб, то наприкінці цього періоду – 24 424 особи.

Певні зміни на краще відбулися з прийняттям Закону України „Про обов’язковий примірник документів” (1999). Вперше друковані видання, аудіовізуальна продукція та інші документи для сліпих отримали правовий статус на рівні із звичайними виданнями. Вказаним законодавчим актом на виробників покладалася відповідальність забезпечувати Центральну бібліотеку для сліпих УТОС обов’язковими безоплатними примірниками цих документів (ст. 6, 7).

Публічні бібліотеки м. Києва можуть надавати цій бібліотеці у тимчасове користування нові книги, періодичні видання для озвучення згідно із читацьким попитом, забезпечувати її інформацією про нові надходження, оскільки у них є більше можливостей для замовлення і придбання документів.

У контингент користувачів спеціальних бібліотек входять люди з нормальним зором – члени сімей людей з фізичними обмеженнями, спеціалісти, які працюють з ними, студенти дефектологічних факультетів вузів. Обмін літературою – плоскодруканою (звичайною) і спеціальних форматів – може стати одним із напрямів постійної співпраці.

Не викликає сумніву, що поповнення фондів районних і міських ЦБС, обласних бібліотек документами, надрукованими за системою Брайля, великим шрифтом, „озвученими” книгами, в недалекому майбутньому є нереальним. Для наближення цієї літератури до місця проживання людей з вадами зору доцільно скористатися міжбібліотечним абонементом, зважаючи, що перспективним напрямом його розвитку стала електронна форма доставки документів і передачі запитів.

Оснащення публічних бібліотек сучасними інформаційними технологіями і телекомунікаційними мережами відкриває можливості для включення до їхнього фонду повнотекстових електронних видань, у тому числі на компакт-дисках, надання онлайн-доступу для пошуку й замовлення літератури та інші переваги. Це дозволяє їм ставити і вирішувати з органами державної влади й самоврядування, громадськими об’єднаннями інвалідів питання про створення автоматизованих робочих місць для сліпих і слабкозорих, забезпечених брайлівським дисплеєм і принтером, синтезатором мови.

Для роботи з документами у спеціальних форматах у читальному залі (спеціалізованому підрозділі) необхідно створити відповідні зручності, приміром, виді-

лити місце для прослуховування книги, записаної на магнітну стрічку, літературної, музичної платівки, роботи з літературою, виданою по МБА, зустрічі з бібліотекарем-читцем, який не тільки познайомить із змістом книги, журналу, а й начитає текст на касету, допоможе скласти конспект, оформити дипломну роботу тощо. До вирішення питання про технічне оснащення і спеціальне обладнання можна залучити депутатів, спонсорів, благодійні організації, громадські об’єднання, відділи у справах інвалідів виконкомів. Тим більше, що у співпраці з ними накопичено багатий досвід.

Зазначимо, що публічні бібліотеки вже відчули необхідність наблизити свої фонди до людей із слабким зором і зробили в цьому напрямі перші кроки. Наприклад, бібліотека-філія ім. М. Реріха (ЦБС Солом’янського району м. Києва) придбала лупи, лампи для індивідуального використання. Але, на жаль, це поодинокі приклади.

Стационарне обслуговування в будь-яких формах залежить від фізичної доступності бібліотеки для людей з фізичними обмеженнями. Це стосується, перш за все, освітлених входів з легким, автоматичним відкриванням дверей, пандусів, поруччя, ліфта, гарного освітлення приміщень, зручних столів, стільців, кафедр обслуговування, стелажів, коридорів без перешкод для розвороту крісел-колясок, доступності місць загального користування і т. ін. [4, 33]. Наведений перелік показує, що такі умови в бібліотеках України ще й досі не створено, хоча для цього є правове підґрунтя.

Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991) зобов’язав органи державної влади і управління, підприємства, установи забезпечити умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових будинків, громадських закладів, транспорту. Через 10 років в Указі Президента України „Про стратегію подолання бідності”, в розділі „Соціальна підтримка осіб з обмеженими фізичними можливостями”, наголошувалося на неприпустимості приймання в експлуатацію об’єктів соціальної інфраструктури та житла, що не відповідають вимогам вільного доступу до них зазначених осіб. Питання виділення на ці потреби коштів з місцевих бюджетів ставилося у Розпорядженні Президента України [13, 7].

Про суспільне значення і необхідність комплексного вирішення існуючої проблеми говорять такі цифри: в Україні нараховується більше 100 тис. людей, які не мають верхніх та нижніх кінцівок. Нині лише спеціалізовані навчальні заклади мають допоміжні засоби та пристосування для пересування без сторонньої допомоги та особливих зусиль людей з фізичними вадами.

Бібліотечна громадськість все більше усвідомлює важливість створення належних умов для відвідування бібліотек людей з особливими потребами. Якщо в першій половині 1990-х років в Україні не існувало жодної публічної бібліотеки, в’їзд до якої був би пристосований для інвалідних колясок, у другій – цим могла похвалитися, принаймні, одна бібліотека-

філія для дітей (Дніпровська ЦБС м. Києва), то в останні роки, завдяки допомозі депутатів, місцевої влади, було переобладнано під'їзди до будівель Кіровоградської ОУНБ, трьох бібліотек-філій Деснянської ЦБС, однієї – Оболонського району м. Києва.

Безперечно, це не вирішує питання в масштабах країни. Але заслуга працівників бібліотек в ініціюванні проектів і доведенні їх до логічного завершення.

Принциповим кроком у цьому напрямі може стати розробка і затвердження на державному рівні архітектурної моделі приміщень публічної бібліотеки – від обласної до сільської, в якій передбачалися б доступ до всіх служб і можливість повноцінної роботи людей з обмеженнями опорно-рухового апарату. Знаємо, що для цього Держкомархітектурі розроблено відповідні норми, що введені в дію 1992 року.

Одним із підходів до їхнього практичного втілення могли б стати дипломні (курсіві) проекти студентів Київського архітектурно-будівельного інституту з подальшим захистом робіт перед комісією, до складу якої увійшли б представники громадських об'єднань інвалідів, бібліотек, керівних органів культури. У молоді, яка не обтяжена тягарем консервативного мислення і більш чутлива до сучасних тенденцій в архітектурі, за наявності проектного завдання, розуміння концепції сучасної публічної бібліотеки і ознайомлення з досвідом її архітектурного втілення, рішення могли б бути простими, функціональними, фінансово раціональними.

Можна лише сподіватися, що в новому столітті в читачьких квитках чи формулярах користувачів публічних бібліотек України з'явиться запис „Зручний доступ для людей з фізичними обмеженнями забезпечено”, як це зроблено в інших країнах світу.

У практиці роботи бібліотек помітну роль відігравали нестационарні форми: домашні абонементи, бібліотечні пункти в центрах соціального захисту населення, спеціалізованих навчальних закладах, виїзні масові заходи в територіальних центрах соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів. І хоча наприкінці 1990-х рр. у багатьох областях, містах України було розроблено програми бібліотечного обслуговування інвалідів і людей похилого віку, кількість охоплених залишалася незначною.

Інноваційним підходом стало залучення добровільних помічників – волонтерів. З цією метою публічні бібліотеки укладали договори із службами соціальної допомоги населенню. Згідно з ними за волонтерами закріплювалася певна кількість людей з особливими потребами, яких вони регулярно відвідували вдома. На жаль, ця послуга не отримала широкого відображення в рекламних матеріалах бібліотек. Прикладом для наслідування може бути рекламний проспект Київської спеціалізованої молодіжної бібліотеки „Молода гвардія”, де в загальний перелік програм, пропонує молоді, включено обслуговування волонтерами.

Принагідно зазначимо, що добровільна допомога бібліотекам поширена і за кордоном. Однак функції її

набагато ширші. Наприклад, у США волонтери виконують різні види робіт: начитують на касети книги і журнали, ремонтують читаючі пристрої, займаються розстановкою книг, повернутих у бібліотеку, тощо.

Нестационарними формами обслуговування було охоплено також дітей-інвалідів, котрі знаходилися у спеціалізованих навчально-виховних і лікувальних закладах, реабілітаційних центрах. Працівники бібліотек для дітей організували виїзні вистави лялькових театрів, благодійні заходи за участю письменників, святкові вечори, тематичні огляди літератури, заочні конкурси малюнків тощо. Дітей залучали до ремонту книг, виготовлення іграшок, аплікацій, книжок-саморобок для оформлення інтер'єрів бібліотек, лялькового театру, аби надати їм можливість відчутти суспільно користь своєї праці.

За даними всеукраїнського дослідження, проведеного у 1992 р., постійну роботу з людьми з особливими потребами, які знаходилися в будинках для психічно та фізично відсталих дітей, школах-інтернатах, або перебували вдома, та їхній облік здійснювали тільки 5 із 16 обласних бібліотек для дітей. Систематичний характер вона набула наприкінці 1990-х років.

Далі буде.

Список використаної літератури

1. Информационно-библиотечная сфера: междунар. акты и рекомендации: Сб. справочно-норматив. и рекомендат. материалов. – М.: Либерия, 2001.
2. Фирсов В.Р. Международная конференция Совета Европы «Создадим общественный рай»: итоги и коммент. //Поточний архів відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи НПБ України. – 5 арк.
3. Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек / Междунар. федерация библиот. ассоциаций, РБА. – СПб.: Изд-во РНБ, 2001. – 112 с.
4. Рекомендації проекту Pulman / Пер. Я.Є. Сошинська; Наук. ред. В.С. Пашкова. – К.: УБА, 2002. – 274 с.
5. Завальна Н.Ю. Стан бібліотечного обслуговування інвалідів в Україні //Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х.: ХДАК, 2002. – Вип. 10. – С. 155-161.
6. Вишняков Ю.М. Організація обслуговування читачів у Центральній бібліотеці ім. М. Островського Українського товариства сліпих //Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: Зб. ст. до міжнар. наук.-практ. конф. / УБА, ЦМБ ім. Лесі Українки, ІПК працівників культури. – К., 1997. – С. 93-97; Його ж. Бібліотеки для сліпих в умовах політичних та економічних змін //Бібліотека. Інформація. Суспільство: Зб. наук. пр. / УБА, НПБ України. – К., 1998. – С. 38-40.
7. Народне господарство України у 1992 р.: Стат. щорічник / М-во статистики України. – К.: Техніка, 1993. – 464 с.
8. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Держкомстат України. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
9. Декларация ООН [про права інвалідів] // Социал. защита. – 1991. – № 11. – С. 57.
10. Шапошников А.Е. Библиотечное обслуживание инвалидов: Учеб. пособие. – М.: МГИК, 1992. – 178 с.
11. Библиотека. – 1996. – № 6. – С. 25-29; Там само. – № 2. – С. 36-37; Там само. – 1999. – № 4. – С. 83; НТБ. – 2003. – № 7. – С. 66-71.
12. Поточний архів Центральної бібліотеки для сліпих УТОС. – Довідка про статистичні показники роботи бібліотек УТОС за 1991-2000 рр. – 2 арк.
13. Про додаткові заходи щодо соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями: Розпорядж. Президента України від 3.12.2003 № 397 //Праця і соціальний захист населення: Бюл. систематизованого законодавства України. – 2004. – № 2. – С. 6-7.